

*Пянкоська І. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри германських мов та методик їхнього навчання**Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ КОМЕНТАРЯХ НА ТЕМУ «KRIEG IN DER UKRAINE»

Анотація. У статті проаналізовано комунікативні стратегії (КС) і тактики у німецькомовних політичних коментарях на тему «Krieg in der Ukraine». Наголошується, що міждисциплінарні дослідження мовних засобів впливу, які використовуються в мас-медіа, є важливою ланкою формування позитивного або негативного світогляду громадян та суспільної свідомості. Розглянуто різні підходи до визначення КС і тактик та їхньої типології у розрізі політичного медіадискурсу. Проведений аналіз емпіричного матеріалу, дібраного шляхом суцільної вибірки із онлайн-видань «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Süddeutsche Zeitung», «Zeit», «ZDF», показав, що автори німецьких політичних коментарів про війну в Україні використовують широкий спектр КС, зокрема, інформаційно-інтерпретаційну (за допомогою тактик акцентування на позитивній інформації, пояснення, визнання проблеми, вказування на шлях розв'язання проблеми), аргументативну (через тактики покликання на авторитет, ілюстрування, вказання на перспективу, контрастивного аналізу, обґрунтованих оцінок, інклюзивності), емоційного впливу (шляхом залучення тактик звернення до емоцій адресата, єднання, негативних прогнозів), агітаційну (за допомогою тактик протиставлення і апелювання до моральних цінностей), критичного аналізу діяльності держструктур (через тактики дискредитування владних структур і їхніх представників, оприлюднення неочікуваних даних), формування громадської думки (тактика представлення позиції як єдино правильної), інформування громадськості про найважливіші події (тактики добирання та подавання інформації), маніпулювання тощо. Лінгвістичний аналіз КС і тактик в німецькомовних політичних коментарях на тему «Krieg in der Ukraine» показав, що їхнє використання сприяє об'єктивності в інформуванні носіїв німецької мови і передбачає позитивний вплив на суспільну свідомість.

Ключові слова: політичний медіадискурс, медіатекст, комунікативні стратегії і тактики, мовні засоби впливу.

Постановка проблеми. Вплив засобів масової інформації на свідомість представників будь-якої лінгвоспільноти важко переоцінити, адже традиційні й нові мас-медіа є не лише джерелом отримання інформації, а й вагомим чинником у формуванні суспільної думки, стереотипів, культурних цінностей, моделей поведінки тощо. На думку дослідників, медіаповідомлення не бувають нейтральними, натомість віддзеркалюють певні політичні перспективи, культурні цінності, норми та ставлення [1, с. 6], при цьому в них використовують різноманітні мовні засоби впливу, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер, спонукаючи громадян до консолідації або навпаки до розмежування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем мовного і мовленнєвого впливу на окрему особистість та суспільство в цілому засобами мас-медіа належить до галузі міждисциплінарних досліджень, які привертають увагу не тільки лінгвістів, але також психологів, соціологів, політологів тощо. Зокрема, комунікативні стратегії (КС) детально проаналізовано у працях Т. ван Дейка Ф. Бацевича, О. Іссера, О. Яшенкової [2; 3; 4; 5] та інших. Заслугує на увагу типологія КС, розроблена С. Дацюком, де виокремлено конвенціональну, конфліктну та маніпулятивну стратегії [6]. Лінгвістичні стратегії і тактики сучасної медіакommunікації окреслили українські мовознавці Л. Шевченко та Д. Сизонов [7, с. 45]. Окремі аспекти реалізації КС і тактик досліджено у працях А. Загнітка, Л. Швелідзе, С. Петренко [8; 9; 10]. В. Посмітна, врахувавши комунікативні цілі та можливості мас-медіа, визначила загальні КС та тактики мас-медійного дискурсу [11, с. 124]. КС політичного дискурсу загалом та медіадискурсу зокрема систематизовано у низці наукових праць сучасних лінгвістів [12; 13; 14; 15].

Мета статті. Однією з найважливіших світових медіа-тем сьогодення є висвітлення подій війни в Україні, тому актуальним видається дослідження комунікативних стратегій і тактик, які використовуються в німецькому мас-медійному дискурсі з метою встановлення їхньої специфіки та впливу на свідомість носіїв німецької мови. **Предмет** вивчення становлять комунікативні стратегії і тактики в німецькомовних політичних коментарях на тему «Krieg in der Ukraine». **Об'єктом** дослідження стали тексти політичних коментарів із німецьких онлайн-видань «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Süddeutsche Zeitung», «Zeit», «ZDF», дібрані шляхом суцільної вибірки, загальним обсягом понад 9,5 тис. слів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «стратегія» використовується у найрізноманітніших сферах людської життєдіяльності і є предметом аналізу низки наук. Зокрема, у мовознавстві розрізняють лінгвістичні, комунікативні, комунікаційні, дискурсивні та інші стратегії. Відповідно дискусійним залишається саме визначення цього поняття, а також його класифікація та типологія. У цьому дослідженні під КС розуміємо «правила і послідовності комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення певної комунікативної мети» [3, с. 339], а також систему «стратегій, об'єднаних інтегральною ознакою комунікативної ефективності» [16, с. 168].

Комунікативні тактики, які слугують для реалізації КС, розглядають як «сукупність прийомів і методів реалізації комунікативної стратегії, визначену лінію мовленнєвої поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на

одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного» [3, с. 340], зокрема в медіалінгвістиці їх визначають як «локальні інтенції, що в контексті ... актуалізують повідомлення» [16, с. 174].

Відповідно до типу дискурсу, завдань та цілей окремих досліджень існують різноманітні підходи до типології КС [5, с. 157–170; 13, с. 58; 14, с. 91–94]. Оскільки політичний медіадискурс є інтегративним явищем, яке об'єднує типові риси як політичного, так і медіадискурсу [12, с. 24], то для аналізу дібраного мовного матеріалу послуговуємося типологією КС політичного дискурсу, запропонованою О. Яшенковою [5, с. 168–169], а також класифікацією КС мас-медійного дискурсу В. Посмітної [11, с. 124–125]. О. Яшенкова виокремлює такі КС політичного дискурсу: саморепрезентації, агітаційну, формування емоційного настрою, інформаційно-інтерпретаційну, аргументативну, маніпулювання, дискредитації, нападу, самозахисту та ін. [5, с. 168], кожна з яких реалізується за допомогою відповідних тактик. В. Посмітна визначає такі КС у мас-медіа: формування громадської думки; інформування громадськості про найважливіші події; формування та коригування картини світу; критичного аналізу діяльності держструктур; створення публічного іміджу певної організації, структури, окремої особи; популяризування політичних ідей; зацікавлення громадськості в отриманні інформації; емоційного впливу; маніпулювання [11, с. 124–125].

У результаті лінгвістичного аналізу політичних коментарів в німецьких онлайн-виданнях виявлено такі КС та тактики їхньої реалізації:

1. Інформаційно-інтерпретаційна КС представлена, окрім тактики інформування, яка є універсальною для медіатекстів, та тактики коментування (об'єктом аналізу є коментарі), також наступними тактиками:

– акцентування на позитивній інформації: *Doch nach Aussage von Militärexperten kann es mitunter auch viel schneller gehen* [17];

– пояснення: *Tatsache ist, dass muslimische Dagestaner und andere Kaukasier in Russland oft fremdenfeindlichen Übergriffen ausgesetzt sind* [18].

– визнання проблеми, яка існує: *Es zeigt sich, was passiert, wenn man der „Emma“-Losung folgt, der Ukraine keine schweren Waffen zu geben. Die Verteidiger von Mariupol haben ihren Widerstand aufgegeben* [19];

– вказування на шлях розв'язання проблеми: *Eine effektive Maßnahme zum Eigenschutz vor staatlicher Propaganda ist es, sich über echte Faktenchecks unabhängiger Stellen und seriöse Quellen zu informieren, welche Falschinformationen aktuell gestreut werden, erklärt Julia Smirnova* [20].

2. Аргументативна КС відображена за допомогою таких тактик:

– покликання на авторитет: *Hätte die Ukraine schwere Waffen gehabt, hätte sie die Eingeschlossenen von Mariupol befreien können, sagt Präsident Wolodymyr Selenskyj* [19];

– ілюстрування: *«Sie haben Kulturerbe vernichtet, Tiere und Umwelt an die Grenze einer Katastrophe gebracht, Frauen, Kinder brutal ermordet, gefoltert, vergewaltigt, Massengräber errichtet»* [21];

– вказання на перспективу: *Die Schätzungen von Experten für die nötige Ausbildung reichen von sechs Monaten bis zu drei Jahren* [17];

– контрастивного аналізу: *Die USA sprechen von 10 000 russischen Toten, die Ukraine gar von 20 000. Unabhängige*

russische Journalisten vom Internetportal Mediasona konnten bisher in mühevoller Kleinarbeit die Namen von 1744 toten Soldaten verifizieren [18];

– обґрунтованих оцінок: *Viele Informationen, die uns aus dem Ukraine-Krieg erreichen, kommen von offiziellen russischen oder ukrainischen Stellen – also von den Konfliktparteien selbst. Solche Informationen sind deshalb nicht notwendigerweise falsch, aber zunächst nicht von unabhängigen Stellen überprüft* [20];

– інклюзивності: *«Wahrscheinlich werden wir alle als andere Menschen aus diesem Krieg herauskommen.»* [21].

3. КС емоційного впливу реалізується через такі тактики:

– звернення до емоцій адресата: *«Wir haben unter russischen Bomben überlebt. Wir beide hatten wochenlang nichts zu essen. Wie könnte ich ihn zurücklassen?» sagte sie* [22];

– єднання: *Man könne «die Ukraine in dem Krieg nicht alleine lassen. Sie kämpft auch für uns.»* [17];

– негативних прогнозів: *Pandemie, Krieg und über kurz oder lang Klimakatastrophen, ein düsteres Szenario. Es kommen schwierige, vielleicht schwere Zeiten auch auf jene Bürgerinnen und Bürger Europas zu, die im Westen des Kontinents leben und für den Osten bisher meist wenig Gedanken übrig hatten, oder doch nur wenig gute* [23].

4. Агітаційна КС знаходить відображення у таких тактиках як:

– протиставлення: *Während Selenskyj seinem Volk dankt, kündigt Russland weitere Angriffe an – auch auf Kiew* [17];

– апелювання до моральних цінностей: *Gilt ihr Leben in Russland weniger?* [18].

5. КС критичного аналізу діяльності держструктур представлена тактиками:

– дискредитування владних структур і їхніх представників: *Egal, ob es um die Gräueltaten an Zivilisten in Butscha oder den Grund für die Invasion in die Ukraine geht, der Kreml kommuniziert alternative Erzählungen zur Faktenlage – mit Halbwahrheiten und falschen Informationen* [20];

– оприлюднення неочікуваних даних: *Dabei fällt auf, dass besonders viele Tote aus zwei nicht ethnisch russischen Teilrepubliken stammen* [18].

6. КС формування громадської думки репрезентована через тактику представлення позиції як єдино правильної, оскільки в усіх аналізованих медіатекстах поширюється ідея підтримки і допомоги Україні у війні проти російської агресії.

7. КС інформування громадськості про найважливіші події втілюється за допомогою тактик добирання та подавання інформації, зокрема, у коментарях проаналізовано погляди на ситуацію з різних сторін (урядів та громадян України, Росії, Німеччини, США тощо), що, в свою чергу, сприяє об'єктивному висвітленню подій: *Viele Informationen, die uns aus dem Ukraine-Krieg erreichen, kommen von offiziellen russischen oder ukrainischen Stellen – also von den Konfliktparteien selbst* [20].

8. КС маніпулювання, яка часто поєднується з іншими КС [11, с. 125], наприклад, аргументативною КС, агітаційною КС, КС емоційного впливу, реалізується в аналізованих медіатекстах через тактики спрощення понять (*Das Rekrutierungsbüro der russischen Armee hat viel zu tun* [22]), посилення на авторитети (*Wirtschaftsminister und Vizekanzler Robert Habeck sagte..., «es müssen mehr Waffen kommen»* [18]; *Einige anstehende Lieferungen aus dem Westen hat der US-Verteidigungsminister Lloyd Austin am Montag benannt* [24]) тощо. Ця КС у багатьох випадках використовується з деструктивною метою (спонукає

адресата до висновків і суджень, які не співпадають з його власними), проте може мати й позитивний вплив, коли базується на принципах схвалення, виявлення прихильності і спрямована на гармонізацію стосунків.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. У результаті проведеного дослідження було виокремлено 74 фрагменти з політичних коментарів німецьких видань на тему «Krieg in der Ukraine», які унаочнюють використання широкого спектру КС і тактик задля досягнення відповідних комунікативних цілей. Кількісний аналіз опрацьованого мовного матеріалу показав, що найширше представлені аргументативна КС за допомогою тактик покликання на авторитет (12,58%), ілюстрування (8,88%), вказання на перспективу (5,18%); КС емоційного впливу через тактику звернення до емоцій адресата (5,92%) та інформаційно-інтерпретаційна КС із використанням тактик пояснення (4,44%) та акцентування на позитивній інформації (3,7%). Решта зафіксованих КС і тактик представлена меншим набором прикладів.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що КС і тактики, залучені в німецькомовних політичних коментарях на тему «Krieg in der Ukraine» сприяють об'єктивності в інформуванні носіїв німецької мови, декларують цінності демократії і гуманізму, спонукають до консолідованості суспільної думки щодо необхідності підтримки і допомоги Україні у боротьбі із загарбниками.

Перспективним видається подальший аналіз прийомів та лінгвістичних засобів впливу, які використовуються в політичних медіатекстах, у розрізі медіаекології.

Література:

- Seifried B. Talkshow als Subjekt-Diskurs: Sprachliche und interaktive Verfahren und Strategien einer diskurspezifischen Konstruktion von Subjektpositionen in US-amerikanischen Talk-Service-Shows. Frankfurt am Main. 1999. 261 S.
- Dijk T.A. van. Critical Discourse Analysis. The Handbook of Discourse Analysis. Ed. By D. Schiffrin, D. Tannen, H.E. Hamilton. Blackwell Publishers Ltd. 2001. P. 352–371.
- Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 342 с.
- Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М.: КомКнига, 2006. 288 с.
- Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 312 с.
- Дацюк С. Коммуникативные стратегии. URL: http://www.uis.kiev.ua/xyz/discussion/communicative_strategy.html
- Теорія медіалінгвістики: підручник. За ред. Л.І. Шевченко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 214 с.
- Загнітко А.П. Комунікативно-стратегічні типи мовленнєво-мисленнєвих маніпуляцій: час ведмедика Волдо. Записки з українського мовознавства. 2019. Вип. 26(2). С. 203–216.
- Швелідзе Л.Д. Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української й англійської мов). Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Вінниця, 2021. 240 с.
- Петренко С.В. Особливості реалізації комунікативних тактик і стратегій в англomовному літературному огляді. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 2(80). Серія: Філологічні науки. 2015. С. 177–181.
- Посмітна В.В. Комунікативні стратегії та тактики мас-медійного дискурсу в аспекті потенційної загрози деструктивного мовного впливу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. № 39. Т. 3. 2019. С. 123–126.
- Велівченко В.Ф. Політичний медіадискурс: мовні засоби реалізації функції маніпулятивного впливу. Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. Вип. 2. 2017. С. 21–27.
- Дяченко Н.М., Халін В.В. Комунікативні стратегії в сучасному українському політичному дискурсі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки. Вип. 1 (89). 2019. С. 56–62.
- Зернецька О., Зернецький П. Політичний дискурс: комунікативні стратегії інформаційної доби. Вісник Львівського університету. Серія журналістики. Вип. 25. 2004. С. 90–96.
- Павлова Л.В., Тарасова Г.С. Комунікативні стратегії і тактики в англomовному політичному медіадискурсі. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Т. 29 (68), № 3. 2018. С. 55–60.
- Шевченко Л.І., Дергач Д.В., Сизонов Д.Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. За ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

- Klein O. Schwere Waffen für die Ukraine: Sind deutsche Panzer eine schnelle Hilfe? ZDF (online), 15.04.2022 URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/waffenlieferungen-militaer-ukraine-krieg-russland-100.html>
- Affentranger Z. Wen Putin zum Töten und Sterben ausschickt. SDZ, 3.05.2022. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-russische-soldaten-herkunft-1.5576695>
- Hanfeld M. In Putins Fängen. FAZ, 22.05.2022. URL: <https://www.faz.net/aktuell/ukraine-konflikt/folgen-sanktionen-gegen-russland-im-ukraine-krieg-krise-kommt-noch-18056134.html?premium>
- Wagner L. So streut Russland Zweifel: Taktiken der Propaganda im Ukraine-Krieg. ZDF, 04.05.2022. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/propaganda-falschinformationen-ukraine-krieg-russland-100.html>
- Buchwald S. Das verlorene Lachen. SDZ, 7.05.2022. URL: <https://www.sueddeutsche.de/muenchen/muenchen-ukraine-daria-onyshchenko-kundgebungen-1.5579254>
- Kurkov A. Flucht vor den russischen Horden. FAZ, 10.05.2022. URL: <https://www.faz.net/aktuell/ukraine-konflikt/der-schriftsteller-andrej-kurkov-ueber-den-krieg-in-der-ukraine-18017549.html?premium>
- Randow G. von. Putins Rache an der Geschichte. Zeit Online, 25.02.2022. URL: <https://www.zeit.de/kultur/2022-02/wladimir-putin-russland-ukraine-krieg-geschichte-geopolitik/komplettansicht>
- Friederichs H. Was die Ukraine braucht und was sie bekommt. 24. 05. 2022. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-05/waffenlieferungen-ukraine-krieg-russland-olaf-scholz-faq>

Piankovska I. Communicative strategies and tactics in German political commentaries on the topic «Krieg in der Ukraine»

Summary. The article analyzes communicative strategies (CS) and tactics in German political commentaries on the topic «Krieg in der Ukraine». It is emphasized that interdisciplinary research of linguistic means of influence used in the media is an important part of the formation of a positive or negative worldview of citizens and public consciousness. Different approaches to the definition of CS and tactics and their typology in terms of political media discourse are considered. An analysis of empirical material selected from a continuous sample of the online publications «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Süddeutsche Zeitung», «Zeit» and «ZDF» showed that the authors of German political commentaries on the war in Ukraine use a wide range of CS, including informational-interpretive (using tactics of emphasizing positive information, explaining, acknowledging the problem, pointing out

the way to solve the problem), argumentative (by tactics of calling for authority, illustration, pointing to perspective, contrastive analysis, sound assessments, inclusiveness), emotional influence (by tactics of addressing emotions, unity, negative predictions), agitation (by tactics of opposition and appeal to moral values), critical analysis of the activities of state structures (by tactics of discrediting government agencies and their representatives, disclosure of unexpected data), formation of public opinion (tactics of presenting

the position as the only right one), informing the public about the most important events (tactics of gathering and presenting information), manipulation, etc. Linguistic analysis of the CS and tactics in German political commentaries on the topic «Krieg in der Ukraine» has shown that their use promotes objectivity in informing German speakers and has a positive impact on public consciousness.

Key words: political media discourse, media text, communicative strategies and tactics, linguistic means of influence.